

Довідник менеджера програми

International Federation
of Red Cross and Red Crescent Societies

From
the People of Japan

ДОВІДНИК МЕНЕДЖЕРА ПРОГРАМИ

м.Київ, 2017 р.
Товариство Червоного Хреста України
вул. Пушкінська, 30
м.Київ
01004
Україна
www.redcross.org.ua

Матеріали адаптовано та надруковано Товариством Червоного Хреста України на основі матеріалів Методичного Центру Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, оригінальна назва - «The children's resilience programme. Psychosocial support in and out of schools. Program manager's handbook»

Посібник перекладено та адаптовано в рамках проекту «Підтримка довгострокової соціальної стабільності в Україні», який фінансується Урядом Японії через Міжнародну Федерацію Товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця

Даний посібник розроблено Центром психосоціальної підтримки МФТЧХ та ЧП за підтримки Данського представництва міжнародної організації «Врятуємо дітей». Погляди, виражені в документі, жодним чином не можуть сприйматися як відображення офіційної думки організацій, які брали участь у розробці оригіналу книги. Вони, так само, не несуть відповідальності за будь-яке можливе використання інформації, яка тут міститься.

Зміст цієї публікації може бути використано в освітніх цілях з посиланням на джерело інформації.

Оригінальний збірник посібників англійською мовою можна отримати на сайті www.ifrc.org/psychosocial та www.savethechildren.dk

Діти, зображені на фотографіях, використаних в даному посібнику, не є особами, які постраждали від обставин, описаних у заняттях.

ПЕРЕДМОВА

Із задоволенням представляємо вам цей адаптований збірник методичних посібників для планування і впровадження програми розвитку емоційної стійкості дітей. Ці матеріали були розроблені Методичним Центром Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у співпраці з та за підтримки міжнародної організації «Врятуємо дітей» (Save the Children). Ці посібники побудовані на досвіді цих організацій з надання психосоціальної підтримки та захисту дітей в надзвичайних ситуаціях, а також багаторічному досвіді роботи цих організацій, їх місцевих та міжнародних партнерів і агентств ООН

ЗМІСТ

Вступ	5
Основні стандарти і підходи	6
Етапи програми	8
 Етап 0 Попереднє планування	9
 Етап 1 Планування програм розвитку емоційної стійкості дітей	11
Оцінка	11
Методи оцінки	16
Проектний документ	19
Розгляд бюджету програми	20
Кадрове забезпечення програми	20
 Етап 2 Реалізація	24
Розвиток та зміцнення потенціалу	24
Тренінги	26
Діяльність у громаді	27
Нагляд	27
Підтримка співробітників та волонтерів	27
Моніторинг	28
Стратегія виходу	30
 Етап 3 Оцінка результатів	31
Словник	34
Перелік додатків	36

Вступ

Протягом останніх 20 років підвищена увага до **психосоціальних потреб** і реагування у післякризовий період призвела до розробки багатьох інноваційних психосоціальних проектних заходів. Міжнародна організація «Врятуймо дітей» і Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця регулярно реалізують програми психосоціальної підтримки та захисту в кризових і посткризових ситуаціях для покращення добробуту і захисту дітей.

Цей комплект ресурсів поєднує підходи, стратегії та досвід обох організацій. Сподіваємося, що він буде корисний для інших партнерів, які сприяють **емоційній стійкості** та добробуту дітей.

Програма емоційної стійкості дітей враховує той факт, що добробут дітей перебуває під впливом їхньої взаємодії з батьками та опікунами, однолітками та іншими людьми у їхніх громадах. Таким чином, програма охоплює всі ці сфери життя дітей, щоб допомогти покращити їхній добробут і емоційну стійкість. Це робиться за допомогою тренінгів для дітей, які фокусуються на підтримці внутрішнього потенціалу дітей та їхньої соціальної взаємодії з іншими. Програма також включає зустрічі з батьками та опікунами, сприяючи їхньому розумінню проблем, з якими стикаються діти, а також надання їм навичок підтримки дітей. У цілому, вона включає роботу з усією громадою для визначення шляхів покращення середовища, в якому живуть діти, і вдосконалення **систем захисту дітей**.

Цей комплект ресурсів складається з чотирьох частин:

- **Розуміння добробуту дітей** містить вступ до психосоціальної підтримки, захисту дітей і реакцій дітей на травмуючі події.
- **Довідник менеджера програми** надає менеджерам програми інструкції щодо планування, реалізації й оцінки результатів програм емоційної стійкості дітей.
- **Методичний посібник 1: Початок роботи** складається зі вступу до комплекту ресурсів; вступу до тренінгів і зустрічей; містить перші 5 тренінгів для дітей, додаткові тренінг (у тому числі два варіанти заключних тренінгів) та інструкції з проведення зустрічей із батьками та опікунами.
- **Методичний посібник 2: Практичні курси** включає чотири курси тренінгів із наголосом на захисті від жорстокого поводження та експлуатації дітей, які зазнали впливу збройних конфліктів, стихійних лих, ВІЛ або СНІД.

USB-накопичувач, який додається до комплекту ресурсів, містить усі матеріали, зазначені в додатках, представлених у цьому довіднику, а також навчальні матеріали для регіональних координаторів та фасилітаторів тренінгів. Усі 4 частини комплекту ресурсів також можна знайти на USB-накопичувачі.

Довідник менеджера програми був розроблений для менеджерів програм з обмеженим досвідом роботи у програмах розвитку емоційної стійкості дітей, а також для співробітників і волонтерів, зацікавлених у поглибленні знань із планування та управління програмами.

Основні стандарти і підходи

Участь міжнародної організації «Врятуймо дітей» і Національних Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця у психосоціальних заходах підтримує і зміцнює зусилля державних структур, спрямовані на захист прав дітей, передбачені численними міжнародними стандартами. Важливо, щоб менеджер програми був ознайомлений із цими стандартами і розробляв програму емоційної стійкості дітей у цьому контексті.

Великі зміни для маленького хлопчика

«До участі у програмі я чув стрекотання кулеметів у своїй голові. Вдень і вночі, звук не припинявся ані на хвилину. Тепер вони зникли, і я знову можу гратися. До участі у програмі я не міг розповісти все, про що думав, своїм батькам, родичам або вчителям. Тепер я почуваюся впевнено і можу вільно з ними розмовляти. Все це завдяки програмі».

Психосоціальна програма Пакистанського Червоного Півмісяця, слова Хуріраса записала Еа Сюзанн Акаша (Еа Suzanne Akasha), делегат із психосоціальної підтримки. Опубліковано у виданні «Подолання кризи», № 3, 2011 р.

Основні стандарти і процедури для заходів психосоціальної підтримки

- Загальна декларація прав людини, 1948 р.
- Конвенція ООН про права дитини, 1989 р. Конвенцію ратифіковано в Україні Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91.
- Проект SPHERE. Гуманітарний кодекс та основні стандарти реагування на надзвичайні ситуації, 2011 р.
- Керівні принципи МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки у надзвичайних ситуаціях, 2007 р.
- Правильне розуміння прав: практичний посібник з розробки програм із прав дитини. «Врятуймо дітей», 2007 р.
- Принципи створення простору дружнього до дітей у надзвичайних ситуаціях. Затверджено: Глобальний кластер із питань освіти, Глобальний кластер із питань захисту, ММОНС, МПК ООН. 2011 р.
- Політика психологічної підтримки МФТЧХ та ЧП (ухвалена на 7 сесії Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у травні 2003 р. у Женеві.)
- Міжвідомча мережа з питань освіти у надзвичайних ситуаціях: Основні стандарти освіти у надзвичайних ситуаціях, у періоди хронічних криз і відновлення, 2004 р.
- Захист дітей у надзвичайних ситуаціях: пріоритети, принципи та практики. «Врятуймо дітей», 2007 р.

Див. Додатки 1а-1і: Повний текст стандартів і політик.

Підхід «Не завдай шкоди»

В основі всіх основних стандартів і підходів лежить принцип «не завдай шкоди». Це підхід, який допомагає виявити непередбачені негативні або позитивні наслідки гуманітарної діяльності та заходів. Він може бути застосований під час планування, моніторингу та оцінки для гарантування того, що втручання не погіршує проблем, які pojawiaються у результаті кризи, а швидше сприяє покращенню. Принцип «Не завдай шкоди» вважається необхідною основою для роботи організацій, що працюють у кризових ситуаціях (за матеріалами ММОНС «Основні стандарти освіти: підготовка, реагування, відновлення», с. 117, 2010 р).

Залучення опікунів дітей є важливим елементом психосоціальної підтримки.

Позитивне виховання дітей

Позитивне виховання дітей, яке також називають позитивною дисципліною, — це ненасильницький підхід до контролю поведінки дітей, якого дотримуються і який заохочується у програмі емоційної стійкості дітей. Він заснований на доказах, які наводять на думку, що позитивна дисципліна дозволяє дорослим керувати конфліктом, девіацією та іншими проблемами з поведінкою дітей у спосіб, який сприяє розвитку здорової дитини, а також допомагає налагодити контакт і створити здорові стосунки між дітьми та їхніми опікунами.

Участь громад

Основними бенефіціарами у програмах емоційної стійкості дітей завжди є діти. Проте потреби і ресурси батьків, опікунів та інших членів громади також слід враховувати. Ці дорослі відіграють надзвичайно важливу роль в житті дітей і є **зацікавленими**

сторонами та учасниками програми. Їхня підтримка і участь мають принципове значення для покращення психосоціальної підтримки та захисних механізмів для дітей.

Відчуття співучасті та розширення можливостей

Забезпечте можливості для батьків, опікунів, учителів, представників місцевого та державного уряду, лідерів громадських груп для впливу або участі у програмах емоційної стійкості дітей.

Діти

За можливості, залучайте дітей до вибору заходів у рамках тренінгів, щоб забезпечити доречність тої чи іншої теми.

Стать

Зважайте на гендерні відмінності — дівчата і хлопці підліткового віку мають різні психосоціальні потреби

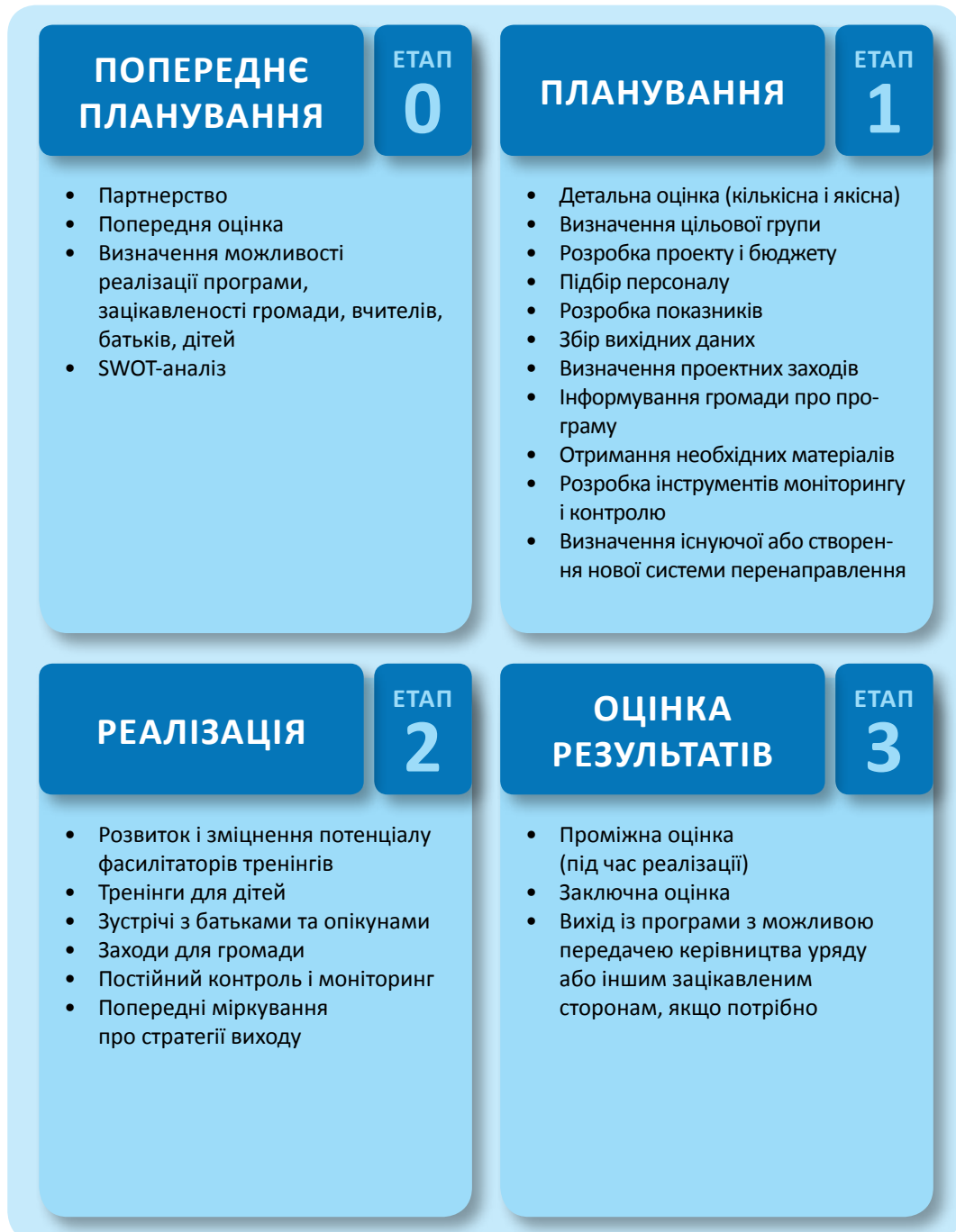
(додаткову інформацію можна знайти у Довіднику з гендерних питань МПК ООН, 2006 р.).

Будь-яка програма емоційної стійкості дітей має прагнути до забезпечення активної участі громад у всіх етапах програми, від планування до реалізації та оцінки результатів. Хоча це не завжди можливо, залучення громади і надання можливості впливати або брати участь у програмах емоційної стійкості дітей дозволяє забезпечити більш точно визначення їхніх потреб і ресурсів та віднайти кращі рішення проблем і труднощів. Залучення всієї громади також зміцнює відчуття співучасті та сприяє розширенню можливостей.

Фази програми

У цьому наборі запропоновано 4-етапну модель програми розвитку емоційної стійкості дітей. 4 етапи програми — це попереднє планування, планування, реалізація та оцінка результатів. На практиці планування, реалізація та оцінка результатів не обов'язково відбуваються у послідовному порядку. Проте важливо виконати всі етапи, а менеджери програм повинні адаптувати її до обмежень і умов конкретної ситуації.

Докладнішу інформацію про 4-етапну модель програми наведено у Додатку 2.

ПОПЕРЕДНЄ ПЛАНУВАННЯ

ЕТАП
0

ПОЧАТКОВІ МІРКУВАННЯ

Психосоціальна підтримка може знадобитися у випадках, коли певна кризова подія серйозно вплинула на громаду і дітей. Вона також може бути необхідною для пом'якшення наслідків тривалої кризової ситуації. Це може бути тривалий збройний конфлікт, пандемія (наприклад, ВІЛ) або поширеність насильства і жорстокого поводження, які мають негативний вплив на добробут дітей. Попередня оцінка покаже, чи психосоціальна підтримка принесе таким дітям користь та чи зацікавлені вони в участі у програмі.

Попередня оцінка може проводитися шляхом доступу до існуючих звітів про ситуацію. Це називається «теоретичним дослідженням». Оцінка також може проводитися шляхом спілкування безпосередньо з ключовими зацікавленими сторонами. На цьому етапі менеджер програми за допомогою низки питань вирішить:

- чи є такий тип програми прийнятним для даної культури;
- чи доречна вона з огляду на інші заходи у громаді;
- чи присутня зацікавленість і підтримка з боку відповідних органів, членів і груп громади, батьків, опікунів і дітей;
- чи наявні всі основні передумови.

Див. Додаток 3: Передумови для реалізації програми.

Попередня оцінка включає залучення представників усіх секторів громади.

SWOT-АНАЛІЗ ПРОЕКТУ ПРОГРАМИ

SWOT-аналіз дозволяє виявити сильні і слабкі сторони, можливості і загрози стосовно цілей програми. Члени громади, вчителі, представники місцевих органів влади, батьки, опікуни та діти можуть бути залучені до проведення цього аналізу. Після його проведення стануть зрозумілими певні недоліки і загрози, а також будуть визначені сильні сторони і можливості. У результаті, наприклад, може виникнути потреба в альтернативних безпечних просторах у громаді або у розширенні сфери застосування програми; може знадобитися додаткове фінансування або більша кількість партнерських контактів з іншими організаціями.

Приклад результату SWOT-аналізу:

Сильні сторони

- Прагнення громади покращити психосоціальний добробут дітей
- Спеціальна громадська мережа для дітей

Слабкі сторони

- Зруйнована інфраструктура
- Значна нестача навчених фасилітаторів

Можливості

- Зацікавлення і підтримка з боку влади
- Дві місцеві організації зацікавлені у реалізації психосоціальних заходів для дітей
- Доступні засоби та ресурси

Загрози

- Конфлікти всередині громади
- Громадські будівлі недоступні через відсутність безпеки

Партнерство

Однією з передумов для будь-якого проектного заходу має бути чітко визначене партнерство, зазвичай у вигляді підписаної угоди, наприклад, **меморандуму про співпрацю** (МС) між місцевими органами влади та організацією-виконавцем. Якщо загальний МС вже існує, може знадобитися окремий документ для проектних заходів із надання психосоціальної підтримки. Менеджер програми також має забезпечити укладання всіх інших необхідних угод із відповідними органами, такими як Міністерство освіти та науки, Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Державна служба реагування та надзвичайні ситуації, тощо.

Після укладання угод батьки, опікуни та діти також мають надати свою згоду. Обоє батьків або опікуни і діти мають надати свою інформовану згоду на участь дітей у програмі. Придільення часу для пояснення дітям цілей та очікуваних результатів і звернення з проханням про їхній внесок у планування й оцінку має життєво важливе значення для успішної реалізації програми, тому ним не слід нехтувати.

Див. Додаток 4a: Інструкції з проведення зустрічей із батьками та опікунами.

Див. Додаток 4b: Форма інформованої згоди.

ПЛАНУВАННЯ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДІТЕЙ

ЕТАП
1

ОЦІНКА

Менеджери програми несуть відповідальність за забезпечення якості, актуальності та цілісності програми. Оцінка є частиною постійного процесу прогресивного збору і поширення інформації у розробці програм. Вона уможливорює глибоке розуміння існуючої динаміки у громаді, а також бачення бажаних і фактичних змін у тривалій перспективі. У психосоціальному контексті також важливо мати на увазі, що оцінки не є «нейтральними»; вони також є втручанням, оскільки можуть вселяти надію або відкривати старі рани, нагадуючи людям про негативний досвід у минулому.

Слід бути обережним під час оцінки, оскільки йдеться про подію, спогади про яку можуть бути болісними.

Види оцінок

Оцінки варіюються і мають різні цілі. Різні види оцінок будуть необхідні на різних етапах планування і реалізації програми.

Експрес-оцінка

Після або під час криз численні партнери зазвичай перебувають у зоні дій, реагуючи на нагальні потреби. Деякі з цих партнерів, можливо, вже провели оцінку психосоціального добробуту дітей.

Місцеві органи влади, які надають допомогу в разі стихійних лих, також можуть проводити оцінку. Ці звіти можуть враховуватися під час розробки проекту програми.

Однак, якщо інших оцінок не проводилося, менеджер програми має організувати експрес-оцінку. Зазвичай вона проводиться швидко і допомагає сформуванню першочинної реакції на кризу.

Див. Додаток 5а: Приклади питань, які застосовуються для експрес-оцінки.

Оцінка потреб

Детальна оцінка потреб є першим кроком у розробці довгострокового реагування. Якщо вона використовується для розробки чітко визначених показників, оцінка потреб може виявитися корисною у наданні вихідних даних, які можна порівняти, щоб оцінити вплив і ефективність програми під час її реалізації.

Оцінка потреб включає таку інформацію:

Демографічні дані: Які групи населення постраждали? Інформація, класифікована за віком і статтю, уможливорює точне і цілісне планування програми.

Вплив кризи: Яким чином діти і громада постраждали від катастрофи на фізичному, соціальному й емоційному рівні, та якими є їхні потреби у захисті? Яким чином діяльність і ресурси громади були зруйновані в результаті кризи, і як це вплинуло на загальний добробут?

Ресурси і можливості: Яким є потенціал дітей та їхнього оточення для самопомогли?

Системи захисту дітей: Чи існують громадські групи, які контролюють і вирішують питання захисту дітей? Які послуги доступні? Які **шляхи перенаправлення** існують?

Проблеми: Які потенційні проблеми можуть виникнути у найближчому майбутньому?

Допомога: Що потрібно, щоб підвищити емоційну стійкість і покращити психосоціальний добробут дітей? Яким чином програми психосоціальної підтримки зможуть покращити добробут і підвищити емоційну стійкість?

Див. Додаток 5б: Зразок інструкцій з детальної оцінки.

Дослідження вихідних умов

Дослідження вихідних умов закладають основу для контролю та оцінки програми. У рамках дослідження вихідних умов вимірюються показники на початку проекту, які надалі порівнюються з показниками, отриманими під час і наприкінці проекту. Без вихідного рівня важко визначити, чи були реалізовані цілі програми та чи мали заходи бажаний результат.

Дослідження вихідних умов можна проводити після визначення цілей програми. Таке дослідження може бути дорогим і потребує часу, тому має бути включене як захід у рамках програми з виділеним бюджетом.

Вихідна інформація має включати конкретні ознаки психосоціального добробуту і психологічної адаптації, що визначаються зацікавленими сторонами під час первинних оцінок. Фокус-групи та індивідуальні інтерв'ю — це поширені методи, які використовують у базових дослідженнях.

Див. Додаток 6: Питання для фокус-груп.

Див. Додаток 7а: Інструкції з коротких етнографічних інтерв'ю: розуміння питання, проблеми або ідеї з місцевої точки зору.

Див. Додаток 7б: Інтерв'ю про добробут дітей із дорослими та дітьми.

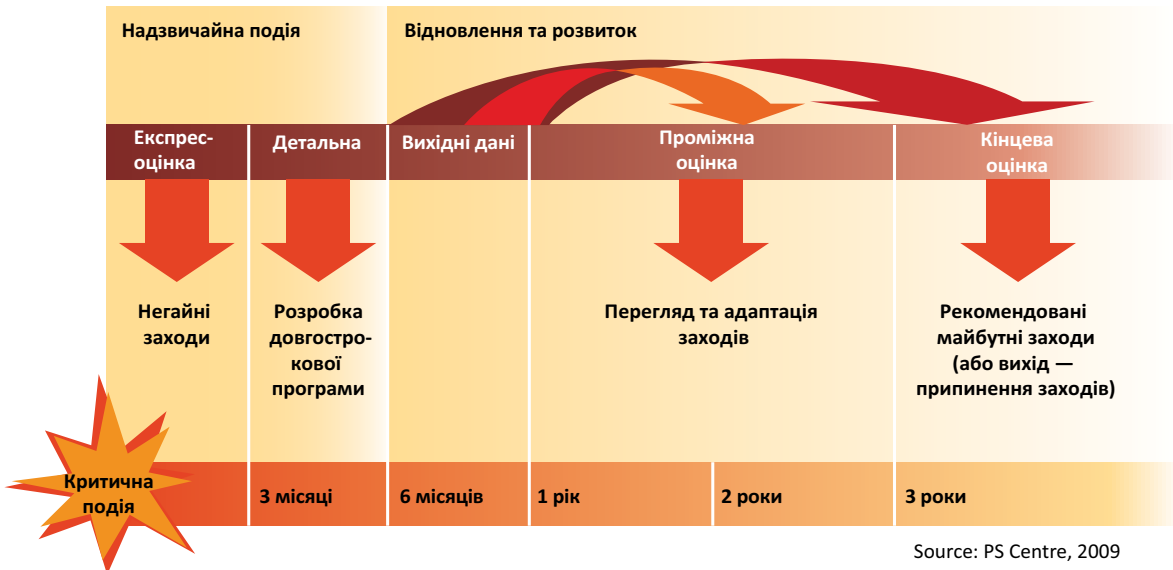
Коли програма розвитку емоційної стійкості дітей переходить на етап оцінки результатів (сторінки 31-33), вихідні дані можуть бути використані для порівняння з кінцевими даними. Потім можна оцінити вплив програми, визначивши, чи вдалося досягти очікуваних результатів. Це допоможе визначити, чи була програма успішною. Ступінь успішності проекту в досягненні цілей також має особливий інтерес для фінансових донорів і майбутнього фінансування проекту.

Інтерв'ю для визначення показників добробуту і компетентності

Повний опис етнографічних інтерв'ю та деякі приклади інтерв'ю, які можуть проводитися з дорослими та дітьми, наведено у Додатках 7а і 7б. Вони мають бути адаптовані для місцевого застосування.

Залучення дітей та батьків або опікунів до визначення показників добробуту і компетентності — це звичайна практика, яка забезпечує зв'язок із контекстом і культурою. Визначені показники є важливими інструментами програми, оскільки вони забезпечують дані для проведення заходів контролю та оцінки і допомагають визначити, на яких питаннях менеджер програми має зосередити свою увагу.

На діаграмі нижче показано, як вихідні дані використовуються для безперервного контролю і кінцевої оцінки у програмі психосоціальної підтримки.

Реалізація програми на основі фактичних даних

Останні дослідження підтверджують, що програми психосоціальної підтримки у школі та поза школою можуть позитивно вплинути на добробут дітей (див. приклади досліджень нижче). Однак більшість заходів не задокументовані у повному обсязі. Часто методи оцінки програм погано розроблені та не забезпечують точної основи для вдосконалення заходів.

У результаті пошуку літератури (Peltonen & Punamaki, 2010) з аналізу ефективності психосоціальних заходів і лікування для дітей, травмованих внаслідок збройних конфліктів (війна, військове насильство, тероризм і біженці), було знайдено лише 16 відповідних опублікованих досліджень, з яких тільки 4 з доволі чіткою структурою можна включити у **мета-аналіз**.

Добре продумані базові та оціночні процеси є необхідною передумовою для розробки доказової бази та застосування передових практик.

Інструкції для проведення оцінювання

Під час проведення оцінки менеджер програми має звернути увагу на такі моменти:

Дозвіл: отримати дозвіл від батьків і опікунів, громадських активістів, місцевих посадовців, а також надати інформацію про методи, які використовуватимуться, та особу, відповідальну за аналіз і звітність.

Інформована згода: отримати інформовану згоду на інтерв'ю з дітьми від батьків або опікунів.

Навчання: надати інтерв'юерам інформацію щодо методів і принципів роботи з дітьми.

Мова: переконатися, що поставлені питання добре сформульовані та зрозумілі для респондентів.

Культурні та політичні міркування: гарантувати, що заходи здійснюються відповідно до місцевої практики (наприклад, для хлопців і дівчат може бути неприйнятною спільна участь у фокус-групі).

Конфіденційність: дотримання конфіденційності інформації про дітей і громадські групи.

Групи порівняння: хоча групи порівняння можуть виявитися корисними для оцінки впливу програми, вважається неетичним відмовляти у користі від програми контрольній групі дітей, які потребують допомоги.

Типи і джерела інформації

Оцінка проводиться для того, щоб зрозуміти ситуацію та обставини, в яких живуть діти, і стосунки, які вони мають із безпосереднім оточенням. Наступні питання висвітлюють типи і джерела інформації, необхідної для розробки програми:

Діти

Як почуваються діти — вони щасливі, грайливі, сумні, засмучені, впевнені у собі, невпевнені у собі, гніваються, сповнені надії?

Чи вплинула ситуація на деяких дітей більше, ніж на інших?

Які їхні механізми подолання (психологічної адаптації)?

Які їхні сподівання на майбутнє і побоювання?

Які ризики постають перед дітьми, включно з потребами у захисті?

До кого діти звертаються по підтримку — стосунки з батьками, вчителями, старшими?

Чи вплинула криза на їхнє шкільне життя? Якщо так, яким чином?

Як змінилося повсякденне життя у громаді для дітей?

Батьки й опікуни

Як почуваються батьки або опікуни — вони гніваються, сумні, розчаровані?

Чи здатні вони відновити те життя, яке мали до кризи?

Які потреби вони мають?

Як вони ставляться до своїх дітей? Як вони піклуються про дітей?

Чи змінилися ролі у сім'ї? Якщо так, як саме вони змінилися?

Старші опікуни

За скількох членів сім'ї вони відповідають?

Як вони дають раду потребам дітей?

Хто дбає про них? Які вони мають потреби, специфічні для їхнього віку?

Чи мали вони справу з кризами раніше?

Громадські активісти

Якими культурними та традиційними сімейними структурами керується громада?

Які владні структури існують у громаді і яким чином вони впливають на сім'ї?

Яким чином криза руйнує громаду? Як це впливає на кожну сім'ю?

Які ключові заходи і ритуали зближують громаду — чи є у ній відчуття єдності?

Які механізми захисту дітей існують у громаді у даний час? Чи були вони зруйновані в результаті кризи, і як вони можуть бути відновлені / посилені?

Чи є у громаді безпечний простір для дітей або «простір дружній до дитини»?

Викладачі

Яким чином криза вплинула особисто на вчителів?

Які специфічні потреби у підтримці вони мають?

Яка їхня думка щодо того, як криза вплинула на дітей?

Які споруди школи потребують відбудови?

Чи є у школі безпечний простір для дітей?

Чи вплинула криза на дівчат і хлопців по-різному?

МЕТОДИ ОЦІНКИ

Для збору інформації для ефективної та холистичної оцінки можна використовувати багато різних методів. Вони докладно описані нижче та поділені на якісні та кількісні. Зазвичай у оцінці використовують поєднання якісних і кількісних методів.

Якісні

Збір та аналіз якісних даних надає огляд громади і співвідношення сил на основі поглядів і досвіду зацікавлених сторін. За умови правильного застосування якісні методи можуть бути цінною «точкою входу» в громаду і викликати доброзичливість членів громади. Доволі часто використовуються обговорення у фокус-групах, інтерв'ю з **основними інформаторами** та завдання з мапування (детальний опис наведено нижче). Також можуть використовуватися інші методи, такі як спостереження, самостійне надання даних, анкети з питаннями, які передбачають розгорнуті відповіді, та тематичні дослідження (аналіз практичних прикладів).

Обговорення у фокус-групах можуть бути дуже корисними для заохочення учасників висловлювати власні думки і розповідати про власний досвід. Фокус-групи з різними зацікавленими сторонами (діти, батьки або опікуни, вчителі, громадські організатори, інші учасники, які працюють у громаді) можуть забезпечити різні точки зору і розуміння проблем, які спіткали громаду. Обговорення у фокус-групах фасилітуються досвідченими модераторами за допомогою тематичного списку питань, що вимагають розгорнутих відповідей. Обговорення у фокус-групах, особливо за участю дітей, вимагають спеціальних навичок і потребують певного часу.

Наприклад:

- Як діти почуваються у цій громаді?
- Що турбує дітей? Що робить їх сумними або щасливими?
- До кого вони звертаються по підтримку?
- Чи змінилися діти? Яким чином?
- Чи змінилися їхні батьки або опікуни? Яким чином?
- Яким було їхнє повсякденне життя до кризи? Яке воно зараз?
- За якими ознаками ми зможемо надалі зрозуміти, що діти почуваються краще, ніж зараз?

Див. Додаток 6: Питання для фокус-груп.

Див. Додаток 8: Інструкції для фокус-груп.

Під час інтерв'ю з основними інформаторами можна дотримуватися структурованого набору питань або керуватися питаннями, що вимагають розгорнутих відповідей, як обговорення у фокус-групах. Зазвичай інтерв'ю з основними інформаторами проводяться з максимально можливою кількістю осіб, які беруть участь або впливають на життя дітей у громаді. Це стосується самих дітей, їхніх батьків або опікунів, їхніх вчителів, громадських активістів, представників місцевих органів влади, системи охорони здоров'я та неурядових організацій, які працюють у громаді. Різноманітні точки зору, отримані за допомогою таких інтерв'ю, можуть допомогти визначити місцеві ресурси, сильні сторони і можливості.

Існує багато різних інструментів мапування. Діти можуть, наприклад, мапувати місце, в яких вони проводять час; заходи, в яких вони беруть участь; людей, з якими вони проводять час; місце, які вони сприймають як такі, що становлять ризик. Крім того, діти можуть створити мапу ризиків і ресурсів їхнього безпосереднього оточення і визначити організації або сфери підтримки і захисту в їхньому житті, а також фактори ризику.

Заходи та тренінги з мапуванням наведені у «Вступному тренінгу для дітей № 3», «Заключному тренінгу Ф2» і «Тренінгу з питань катастроф для дітей № 10» у рамках курсу 3.

Діти є основними інформаторами під час оцінки потреб.

Кількісні

Збір та аналіз кількісних даних передбачає чисельні вимірювання і порівняння вимірюваних показників. Методи варіюються від оглядів і анкетування до використання вторинних даних, таких як проектна документація, шкільні реєстри (наприклад, для визначення відвідуваності) та інші робочі дані. Кількісні показники часто використовуються для визначення програмних входів і виходів (наприклад, число дітей, які беруть участь у програмних заходах), але також можуть використовуватися для вимірювання результатів і впливу програми. Наприклад, у громадських обговореннях учасників можуть попросити назвати характеристики дитини, яка «почувається добре». Ці характеристики можуть бути згруповані та класифіковані, щоб визначити елементи для простого вимірювання добробуту дітей до і після програми у рамках опитування.

Перевага збору і використання кількісних даних полягає у тому, що вони дозволяють чітко порівняти тих, хто бере участь у програмі, і тих, хто не бере в ній участі, або порівняти різні програми. Окрім того, дані можна швидко звести у таблицю і проаналізувати.

Однак, кількісні методи можуть бути обмежені та нездатні пролити світло на глибинну сутність речей. Крім того, після виникнення надзвичайної ситуації розвиток ефективних і релевантних кількісних інструментів для вихідного рівня може бути складним. Тому зазвичай найкраще застосовувати підхід «змішаних методів», спираючись на кількісні та якісні вимірювання.

Примітка: Окрім випадків, коли наявний місцевий потенціал і ситуація відносно стабільна, не рекомендується проводити складні опитування, що вимагають аналізу статистичних даних.

Див. Додаток 9: Міжвідомчі Інструкції з оцінки результатів психосоціальних програм в умовах гуманітарних криз.

Координація

Усі програми розвитку емоційної стійкості дітей впроваджуються разом з іншими заходами, які служать тим самим гуманітарним цілям для постраждалого населення. Тому вкрай важливими є зв'язок і координація програми з іншими. Менеджер програми повинен враховувати ці питання, починаючи зі стадії планування. «У надзвичайних ситуаціях координація допомоги є одним із найважливіших і найскладніших завдань» (Керівні принципи МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки у надзвичайних ситуаціях, 2007 р.).

Координація має вирішальне значення на всіх етапах кризи. Інструкції МПК ООН із психічного здоров'я та психологічної підтримки передбачає створення єдиної координаційної групи з питань психічного здоров'я та психосоціальної підтримки за першої мобілізації з метою реагування на надзвичайну ситуацію. Координована робота знижує ризик завдання шкоди:

- дозволяючи людям вчитися одне в одного, щоб поширювати найкращі практики та обмежувати неефективну або неналежну роботу;
- шляхом мінімізації дублювання діяльності та заходів;
- шляхом виявлення прогалин у реакції на надзвичайну ситуацію.

У довгостроковій перспективі програма розвитку емоційної стійкості дітей отримує переваги від зв'язку з локальною системою координації. Можна сподіватися, що система координації підтримуватиметься протягом тривалого часу і сприятиме співпраці зацікавлених сторін із місцевих громад, місцевих органів влади та громадських організацій. Зазвичай обговорюються здоров'я, освіта, захист дітей та надання соціальних послуг. Можна ділитися інформацією і розробляти міжвідомчі плани. Підтримка психосоціального добробуту дітей за цих обставин уможлиблює інтеграцію цього підходу до інших секторів і, зрештою, до державних політик, планів і програм.

ПРОЕКТНИЙ ДОКУМЕНТ

Проектний документ містить обґрунтування програми. В його основу покладено інформацію, зібрану під час різних оцінок. Він визначає загальні цілі та результати програми.

У деяких випадках проектний документ може вже існувати, особливо в зонах, де вже реалізовано попередні психосоціальні проектні заходи, наприклад, у зоні тривалого збройного конфлікту або повторюваних стихійних лих. Загальні цілі програми можуть ґрунтуватися на трьох складових психосоціального реагування: навички і знання, емоційний добробут і соціальний добробут (докладну інформацію наведено в розділі з контролю). Це дозволяє підвищити точність контролю та оцінки програми.

Проектні документи зазвичай містять таку інформацію:

Введені ресурси — це фонди, персонал і матеріали, які «вводяться» для здійснення діяльності.

Заходи — це фактичні завдання, виконувані під час реалізації програми, такі як підготовка інструкторів, підготовка фасилітаторів тренінгів, тренінги для дітей.

Отримані результати — це результати, досягнені у процесі реалізації проекту, які свідчать про здійснення заходів згідно з планом. У програмі емоційної стійкості дітей типовими результатами можуть бути кількість підготованих фасилітаторів тренінгів; кількість проведених тренінгів, присвячених емоційній стійкості дітей; число дітей, які брали участь у тренінгах; кількість зустрічей, проведених із батьками та опікунами.

Результати / найближчі завдання — це зміни у житті бенефіціарів (дітей, батьків і опікунів, фасилітаторів тренінгів, громади), які виникають під час реалізації проекту. Наприклад: покращується успішність дітей у школі; діти беруть участь у позакласних заняттях, зокрема у гуртках — спортивних, музичних, танцювальних або драматичних; соціальні стосунки і взаємодія між дітьми покращуються; покращується розуміння реакцій дітей на виклики з боку батьків і опікунів; навички і знання фасилітаторів тренінгів із надання психосоціальної підтримки вдосконалюються і використовуються в роботі з дітьми.

Цілі — це стабільні зміни в житті дітей, їхніх сімей та громад у результаті реалізації проекту. Зазвичай у програмах розвитку емоційної стійкості дітей кінцева мета полягає у покращенні добробуту дітей і забезпеченні їхнього захисту.

Див. Додаток 10:
Програмний документ ЕСНО.

Правильне планування — ключ до успіху програми

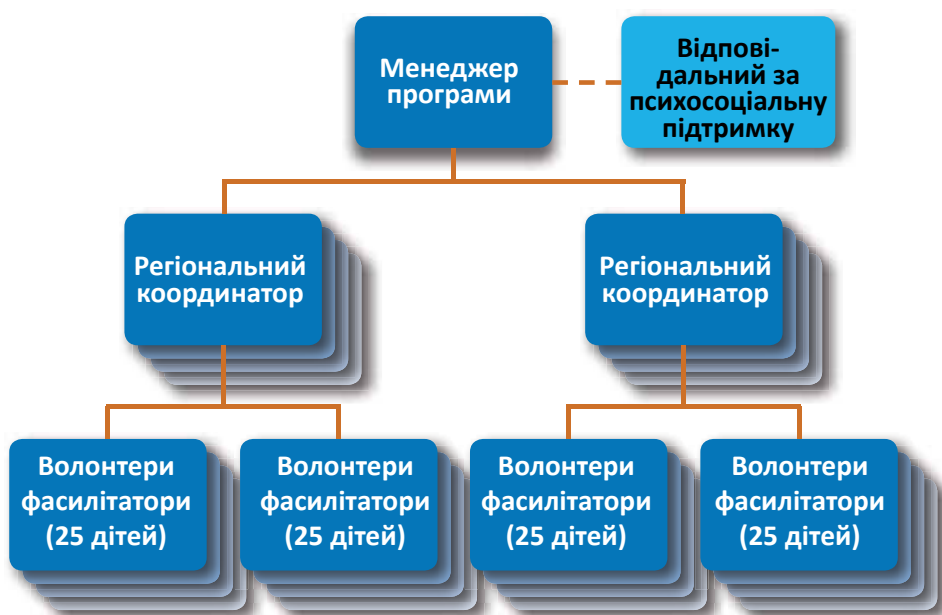
РОЗГЛЯД БЮДЖЕТУ ПРОГРАМИ

Простий і реалістичний спосіб розрахувати бюджет, необхідний для втілення програми, полягає у застосуванні логічного схематичного підходу. Бюджети мають включати вартість усього персоналу, враховуючи заробітну плату, надбавки та преміальні, матеріали й устаткування, витрати на тренінги, добові тощо. Вихідна та орієнтовна вартість можуть бути доволі високими, оскільки вони можуть включати витрати (наприклад, вартість перельотів, добові, заробітну плату) на групу зовнішньої оцінки з організаційної штаб-квартири або зі спеціально залученої компанії. Також можливі витрати, пов'язані з друком, графічним дизайном і перекладом.

Див. Додаток 11: Приклади бюджету (див. аркуш загального бюджету і аркуш детального бюджету).

Див. Додаток 12: Переліки закупівель.

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОГРАМИ

Менеджер програми має підготувати докладні посадові інструкції для кожної штатної посади разом із необхідними кваліфікаційними вимогами. Якщо програма планується в країні, де людські ресурси або досвід роботи у сфері психосоціальної підтримки обмежені, може знадобитися набір міжнародного персоналу з досвідом роботи у сфері психосоціальної підтримки для управління програмою емоційної стійкості дітей. У сфері психосоціальної підтримки бажано набирати персонал, який має уявлення про місцеву культуру та звичаї.

Див. Додаток 13: Приклади посадових інструкцій для менеджера програми, співробітника, відповідального за психосоціальну підтримку, регіональних координаторів та фасилітаторів тренінгів.

Див. Додатки 14a і 14b: Фактори, які слід враховувати, наймаючи персонал; Кодекс поведінки.

Підготовка та навчання співробітників та волонтерів мають включати:

- Навчання з надання психосоціальної підтримки та захисту, зокрема що стосується роботи з дітьми. Матеріали включають «Розуміння добробуту дітей» (буклет 1 із цього комплексу матеріалів), а також основні стандарти на сторінці 6.
- Навчання з виявлення та направлення дітей, які потребують особливої підтримки (наприклад, захисту або консультування), до шкільних або громадських консультантів та/або інших осіб (служби охорони здоров'я, механізми захисту) (див. тренінг для фасилітаторів тренінгів та регіональних координаторів на USB-накопичувачі).
- Орієнтація на організаційні кодекси поведінки.

Важливо пам'ятати, що програми емоційної стійкості дітей спрямовані на покращення добробуту дітей та їхню безпеку. Це означає, що діяльність завжди має зосереджуватися на наданні допомоги у посиленні здатності дітей до вирішення проблем і на шляхах вдосконалення та забезпечення механізмів захисту дітей.

Перенаправлення

Діти, які можуть потребувати перенаправлення для отримання спеціальних послуг, — це діти, які:

- мають ознаки або підозру застосування до них фізичного, сексуального або емоційного насильства та/або поганого ставлення;
- демонструють потребу в індивідуальній психосоціальній підтримці або психологічному консультуванні;
- живуть із психічними розладами і потребують клінічної психологічної або психіатричної допомоги;
- потребують медичної допомоги для лікування фізичних нездужань або захворювань;
- мають проблеми у навчанні й отримують користь від допомоги з освітою.

Батьки, опікуни або інші дорослі члени громади також можуть потребувати спеціальних послуг, таких як консультування або фізична чи психологічна терапія. Необхідно провести навчання для персоналу програми щодо методів та передумов такого направлення.

Менеджер програми

Менеджер програми несе цілковиту відповідальність за планування, реалізацію, моніторинг та оцінку програми емоційної стійкості дітей.

Завдання менеджера програми полягають у:

- забезпеченні планування та реалізації належного розвитку та зміцнення потенціалу;
- контролі та підтримці регіональних координаторів, фасилітаторів тренінгів і волонтерів;
- підтримці механізмів перенаправлення;
- виконанні функції сполучної ланки між організацією-виконавцем та громадою, а також іншими зацікавленими особами, які працюють із метою сприяння добробуту і безпеці дітей.

Співробітник, відповідальний за психосоціальну підтримку

Якщо програма розвитку емоційної стійкості дітей планується в районі або країні, де організація-виконавець не має досвіду або має невеликий досвід роботи у наданні психосоціальної підтримки, може знадобитися залучення додаткового співробітника з досвідом і знаннями у цій сфері. Співробітник, відповідальний за психосоціальну підтримку, надає підтримку в усіх аспектах програми.

Регіональні координатори

Регіональні координатори часто є найближчими помічниками менеджерів програм та фасилітаторів тренінгів і відіграють істотну роль в успіху програми. В ідеалі, регіональні координатори мають досвід роботи у наданні психосоціальної підтримки.

Їхніми завданнями є:

- збір, обробка та зберігання даних тренінгів і надання менеджерам програм відповідної інформації на постійній основі, тобто у формі щомісячних звітів із моніторингу;
- надання підтримки фасилітаторам до і після тренінгів, а також надання підтримки під час тренінгів, якщо це потрібно;
- сприяння у пренаправленні дітей, які потребують особливої підтримки, до шкільних консультантів або інших осіб (служби охорони здоров'я, механізми захисту).

Крім того, вони визначають і вирішують проблеми в міру їх виникнення і повідомляють про них менеджерам програм із метою запобігання подібних проблем під час інших тренінгів. Вони повинні мати відмінні комунікативні навички для виконання функції сполучної ланки між менеджерами програм, фасилітаторами і дітьми. Їх слід ретельно відбирати і тренувати. Регіональні координатори також можуть брати участь у фасилітації громадських заходів.

Фасилітатори

Фасилітатори несуть відповідальність за планування і проведення тренінгів для дітей

та зустрічей із батьками та опікунами. У психосоціальній підтримці в школах тренінги для дітей планують і проводять викладачі, іноді разом із волонтерами або співробітниками організації, яка надає підтримку.

За інших умов фасилітаторами можуть бути волонтери, наставники або інші особи, які працюють із дітьми на регулярній основі.

Правильне планування — ключ до успіху програми

Завдання фасилітаторів тренінгів

У ролі фасилітаторів тренінгів можуть виступати вчителі місцевих шкіл, організаційний персонал, члени громади або волонтери.

- сприяти проведенню тренінгів для дітей та зустрічей із батьками та опікунами;
- виявляти і направляти дітей, які потребують особливої підтримки (наприклад, захисту або консультування), до шкільних консультантів або інших осіб (служби охорони здоров'я, механізми захисту).

Фасилітатори забезпечують прямий зв'язок між батьками та опікунами та програмою розвитку емоційної стійкості дітей. Важливо, щоб регіональні координатори та менеджер програми надавали фасилітаторам усю необхідну підтримку і контролювали їхню діяльність.

Волонтери

Волонтерами можуть бути вчителі або громадські організатори, які мають особливий інтерес у психосоціальному добробуті дітей. Оскільки волонтери мають тісний зв'язок із громадою, вони також здатні забезпечити необхідну інформацію про щоденну динаміку в громадах і надати уявлення про ставлення до дітей. Волонтери є частиною громади, а отже, існує висока ймовірність того, що вони також постраждали від кризи. Тому дуже важливо надати їм якнайкращу підтримку:

- Надати психологічну допомогу волонтерам, які постраждали від кризи, і, можливо, втратили близьких.
- Не перевантажувати волонтерів роботою — волонтери часто беруть участь у багатьох інших заходах із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.
- Пам'ятайте, що волонтери — не неоплачуваний персонал. Особливу увагу слід приділяти волонтерському менеджменту. Висловлюйте вдячність, визнавайте досягнення та плануйте розвиток волонтерства.

Ключові висновки завершеного процесу планування:

- Пов'язані з дітьми питання, що викликають занепокоєння, визначені і класифіковані за пріоритетом.
- Цілі проекту чітко визначені.
- Доступні ресурси ідентифіковані та мобілізовані.
- Цільові групи учасників сповнені ентузіазму і мотивовані до участі.
- Відповідний календар заходів із різними цільовими групами, із зазначенням строків і відповідальних осіб, складений.
- Строки проведення проекту в цілому є прийнятними з точки зору поточного контексту і ситуації.
- Шляхи перенаправлення виявлені та встановлені.

РЕАЛІЗАЦІЯ

ЕТАП

2

РОЗВИТОК І ЗМІЦНЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ

Успіх програми розвитку емоційної стійкості дітей залежить від **міжособистісних і соціальних навичок** персоналу програми, а також від його здатності захочувати ентузіазм і позитивний досвід серед дітей. Таким чином, один із найважливіших складників програми полягає у розвитку та зміцненні потенціалу людей, які прямо або опосередковано беруть участь у щоденній діяльності (персонал програми, включно з регіональними координаторами, фасилітаторами, волонтерами і членами громади). Навчання проводиться на початку циклу програми та є одним із найперших заходів після схвалення програми та виділення бюджету. За необхідності, можуть бути організовані повторні тренінги через регулярні проміжки часу в програмному циклі. Тренінги мають бути адаптовані до кожної конкретної цільової групи відповідно до навичок і знань, необхідних для виконання поставлених завдань і визначених функцій.

Підвищення рівня інформованості щодо добробуту дітей

Посібник «Розуміння добробуту дітей» можна використовувати для забезпечення базової орієнтації та підвищення рівня інформованості щодо програми розвитку емоційної стійкості дітей. Він створений для осіб, які можуть бути залучені до програми, у тому числі менеджерів програм та регіональних координаторів, волонтерів, вчителів, батьків і опікунів. Її також можна поширити серед інших дорослих, які впливають на життя дітей, а саме: членів громади, громадських активістів, а також представників неурядових організацій або урядових секторів.

Посібник містить вступ до деяких проблем, з якими стикаються діти у сьогоденному світі, та надає огляд дитячих реакцій на кризи. Він вводить концепції психосоціальної підтримки, підходів на рівні громад та захисту дітей. У ньому також підкреслюється важливість зв'язку з існуючими системами захисту дітей та зміцнення таких систем.

Навчання персоналу програми

Менеджер програми несе відповідальність за забезпечення відповідної підготовки всього персоналу програми. Регіональні координатори та фасилітатори мають пройти структуроване навчання, щоб мати змогу:

- проводити тренінги для дітей і зустрічі з батьками та опікунами;
- вдосконалити свої навички спілкування з дітьми, батьками та опікунами;
- впровадити дисциплінарні методи впливу і **ненасильницький підхід до організації навчального процесу**, які сприяють позитивним змінам у поведінці та створенню безпечного середовища для навчання.
- зрозуміти концепцію і важливість захисту дітей, виявляти і перенаправляти дітей, які потребують особливої підтримки (зокрема, захисту або консультацій), до шкільних консультантів або інших осіб.

Див. Додаток 15: Матриця навчання.

Посібник з навчання плануванню та 3-денна програма навчання для регіональних координаторів та фасилітаторів тренінгів надається на USB-накопичувачі.

Див. Підготовка фасилітаторів тренінгів та регіональних координаторів на USB-накопичувачі.

Боязкий хлопчик перетворюється на призера

Шакірулаг — 14-річний учень школи № 34 в Сват. Його ноги скалічені, тому він не може ходити і бігати, як його однокласники. На початку програми психосоціальної підтримки я помітив, що він не зацікавлений у заходах. Вчитель сказав, що під час занять хлопчик часто відволікається. Я приділив йому увагу, надав мотивацію і призначив його керівником команди. Я попросив членів його групи підтримати його. Він відчув відповідальність і почав виявляти цікавість до заходів та навчання. За декілька місяців ми проводили конкурс поезій. Цей хлопчик написав вірш і прочитав його перед усією школою у костюмі. Він виграв перший приз! Така сміливість стала для нього чималим досягненням.

Хлопець поділився своєю історією: «Одного разу я пішов плавати з моїми двоюрідними братами. Поки ми готувалися зайти у воду, армія почала обстріл з важкої артилерії. Всі мої друзі втекли і покинули мене. Я намагався втекти, але рухався дуже повільно через каліцтво ніг. Кулі були усюди, і я постійно плакав. Спочатку я розгубився, а потім сховався за великим каменем. Коли вогонь припинився, я повернувся додому без сорочки. Моя мати заплакала й обняла мене. Але мій батько дуже розгнівався. Він кричав, бив мене, кажучи: «Чому ви туди пішли?» Я не міг забути свій страх і думав про обстріл увесь час. Але тепер я не боюся, і ходжу до школи із радістю. Я також допомагаю батькові у справах, і дуже добре граю у більярд. Я мрію стати лікарем, щоб врятувати людство у майбутньому».

**Психосоціальна програма Червоного Півмісяця Пакистану, Сват, Пакистан.
Записали: Амджад Хіلال (Amjad Hilal), менеджер програми, та Шер Ахмад Шад (Sher Ahmad Shad), волонтер.**

ТРЕНІНГИ

Курси тренінгів — структуровані серії тренінгів для дітей з акцентом на конкретних проблемах, які постають перед дітьми — основа програми емоційної стійкості дітей. Вони спрямовані на допомогу дітям у ситуаціях, коли їм потрібно впоратися з проблемами і покращити свої навички виживання, одночасно навчаючи їх самозахисту від насильства і жорстокого поводження.

Участь державних органів

Коли програми реалізуються протягом тривалого періоду часу через тривалу кризу або великомасштабні катастрофи, участь державних органів у здійсненні заходів психосоціальної підтримки сприятиме їхній стійкості.

Фасилітатор може обрати один із чотирьох курсів тренінгів, наведених у цьому комплекті ресурсів, або створити унікальний курс тренінгів, обравши заходи з банку діяльності. Інструкції та детальнішу інформацію про зміст тренінгів і заходів наведено у Методичному посібнику 1: Початок роботи.

Див. Методичний посібник 1 і 2 та банк діяльності на USB-накопичувачі.

Тренінги доповнюються зустрічами з батьками та опікунами та громадськими заходами, відповідно до рішення батьків та опікунів та/або дітей.

Фасилітатори, які пройшли навчання у рамках програми розвитку емоційної стійкості дітей, нестимуть відповідальність за планування і проведення тренінгів для дітей із періодичністю, що відповідає контексту. Участь у тренінгах братиме одна й та сама група дітей. Заходи тренінгів, передбачені у цьому комплекті матеріалів, були розроблені для дітей віком від 10 років.

Тренінги для дітей

Заходи для дітей мають допомогти дітям:

- повернутися до нормальної повсякденної діяльності після або навіть під час кризових ситуацій;
- зменшити стрес;
- бути фізично й емоційно сильними і здоровими;
- бути грайливими і щасливими;
- бути задоволеними собою та впевненими у власних силах;
- робити правильний і безпечний вибір;
- більше спілкуватися;
- довіряти іншим і почуватися комфортно, ділилися своїми почуттями;
- звертатися по допомогу до інших (однолітків та дорослих);
- краще долати щоденні проблеми у житті;
- вирішувати проблеми без насильства.

ДІЯЛЬНІСТЬ У ГРОМАДІ

Програма розвитку емоційної стійкості дітей спрямована на посилення **внутрішньої стійкості громад**, а також почуття єдності, надаючи батькам, опікунам, іншим членам громади і дітям можливість бути разом. Тренінги для дітей та зустрічі з батьками та опікунами надають кожному можливість працювати над подоланням проблем, з якими вони стикаються. У результаті вони можуть долучитися до інших заходів у громаді, таких як літні табори, молодіжні клуби, вуличний театр, футбольні ігри, насадження дерев, заходи для підвищення інформованості та обізнаності і наставництво «рівний рівному».

Див. Інструкції з проведення зустрічей із батьками та опікунами у Методичному посібнику 1 та на USB-накопичувачі.

НАГЛЯД

Управління програмою розвитку емоційної стійкості дітей включає різні форми контролю, які ґрунтуються на відповідальності. Менеджер програми або регіональний координатор відповідають за нагляд, підтримуючи та заохочуючи психосоціальні команди.

Нагляд за діяльністю і ресурсами включає регулярний збір і моніторинг даних менеджером програми для забезпечення виконання програми відповідно до плану і графіку. Це включає постійний моніторинг фінансових ресурсів. Облік заходів і використання коштів має важливе значення у складанні звітів для фінансових донорів і у забезпеченні організаційної підзвітності.

Нагляд за психосоціальною командою і надання підтримки батькам та опікунам неможливі без надання підтримки і головних вказівок усім, хто працює у програмі. Регулярний зворотний зв'язок і обмін інформацією з усіма залученими особами гарантуватиме, що заходи адаптовані до змінних місцевих умов. Робота над психосоціальним добробутом дітей може бути складним завданням, особливо якщо програма орієнтована на дітей у найскладніших обставинах. Менеджери програм мають стежити за добробутом усіх залучених до програми дорослих і надавати підтримку в формі нагляду, якщо це потрібно.

ДОГЛЯД ЗА ПЕРСОНАЛОМ І ВОЛОНТЕРАМИ

Потреби персоналу і волонтерів часто подібні до потреб тих, кого вони підтримують. Підтримуюче середовище має вирішальне значення для максимального зменшення стресу. Середовище, в якому персонал і волонтери мають можливість обмінюватися і відкрито висловлювати власні думки, може полегшити симптоми стресу. Середовище, в якому активно заохочується обговорення емоційних реакцій і обмежень, забезпечить якість і ефективність діяльності та добробут персоналу і волонтерів.

Менеджер програми може забезпечити створення такого сприятливого середовища за рахунок інтеграції **управління стресом** до політик і практик програми, наприклад, шляхом:

- включення положення про добробут персоналу та управління стресом до договорів персоналу;
- надання рекомендацій і підтримки персоналу;
- сприяння формуванню організаційної культури відкритості та обміну;
- підвищення командного духу за допомогою проведення регулярних зборів персоналу і неформальних заходів;
- організації навчання з управління стресом;
- забезпечення регулярних вихідних днів і щорічних відпусток персоналу;
- дотримання принципів конфіденційності;
- створення **системи взаємної підтримки «рівний рівному»**.

МОНІТОРИНГ

Менеджери програм мають отримувати актуальну інформацію про перебіг реалізації проекту, щоб забезпечити його реалізацію відповідно до плану. Моніторинг — це процес перевірки внесених ресурсів та отриманих результатів програми. Він також допомагає команді відстежувати поточні події та контролювати дотримання якості протягом усієї програми.

Регулярний моніторинг має істотне значення для успіху будь-якої програми розвитку емоційної стійкості дітей.

Поточний плановий моніторинг визначає, чи реалізується проект відповідно до плану, використовуючи відповідні показники, визначені під час базового дослідження. Якщо існує значна розбіжність між очікуваними та фактичними результатами або темпами реалізації, програмні заходи і результати можуть потребувати перегляду.

Цей розділ дає загальне уявлення про процеси моніторингу, і не вдається у деталі моніторингу та оцінки. Більшість організацій мають власні стандартні системи моніторингу, оцінки та показників. Менеджер програми має розуміти ці вимоги і збирати інформацію відповідним чином із метою дотримання внутрішніх процедур.

Менеджер програми може працювати з командою, щоб визначити, яка інформація має бути зібрана наприкінці кожного заходу. Вони можуть спільно розробити форму моніторингу, яку слід подавати на щомісячній основі. Вона допоможе менеджеру програми у зборі інформації для проміжної та кінцевої оцінки.

Показники

Перебіг реалізації програми слід контролювати на всіх рівнях, щоб забезпечити зворотний зв'язок для відстеження успіху й аспектів, які можуть потребувати вдосконалення. У кожній програмі має визначатися метод вимірювання успіху шляхом визначення певних показників на початку програми («на вході») і наприкінці програми («на виході»), результатів і, за можливості, рівня впливу.

Див. Додаток 16: Як розробити показники — «Десять кроків до системи моніторингу та оцінки на основі результатів».

Що нам сподобалося

50 дітей із трьох локацій у рамках проекту взяли участь у міні-оцінці психосоціальної складової проекту комплексної підтримки дітей у надзвичайних ситуаціях (Integrated Child Support Emergency) у Пунтленді, Сомалі. Їм сподобалися такі заходи:

У Босасо: «Змії», «Знайти лідера», робота у команді, виконання ролі релігійної особи, «Доторкнися до синього», оцінки за допомогою смайликів, «Дружба».

У Гарове: вступ, «Дружба», «Мир», оцінки за допомогою смайликів.

У Гардо: «Права дитини», тому що я ознайомився зі своїми основними правами. Мені також сподобався захід про позитивну дружбу, під час якого мій друг підбадьорював мене і налаштував на позитивну поведінку, а поганий друг заохочував мене до негативної поведінки.

«Врятуймо дітей».

Моніторинг, орієнтований на процес

розглядає перебіг реалізації програми, щоб з'ясувати:

- чи здійснюються заходи відповідно до плану;
- чи виникли проблеми, які слід вирішити, і яким чином це можна зробити;
- чи було розроблено можливості для покращення психосоціального реагування;
- чи використовуються ресурси відповідно до плану. Якщо ні, то моніторинг може допомогти з'ясувати причини.

Моніторинг, орієнтований на результати

визначає безпосередні результати проведених заходів і з'ясовує:

- чи відповідають поточні та заплановані заходи потребам населення; чи є цілі реагування реалістичними та доречними; чи потребують вони змін;
- чи відбулися у цільовій групі населення або зовнішньому середовищі зміни, які впливають на заплановані заходи;
- чи необхідна нова інформація для покращення розуміння поточної ситуації.

У програмах психосоціальної підтримки найбільш ефективними показниками є ті, що стосуються місцевих умов і соціальних норм. Діти, батьки, опікуни і постраждалі члени громади можуть найкращим чином визначити показники емоційного стану окремих осіб і функціонування громади в цілому. Діти мають брати активну участь у визначенні показників. Вони можуть бути залучені як дослідники і можуть брати участь у моніторингу за допомогою дитячих клубів і дитячих консультацій.

Див. Додаток 1e: Правильне розуміння прав: практичний посібник з розробки програм із прав дитини.

Див. Додаток 7a: Інструкції з коротких етнографічних інтерв'ю: розуміння питання, проблеми або ідеї з місцевої точки зору.

Див. Додаток 7b: Інтерв'ю про добробут дітей із дорослими та дітьми.

Доцільно розробляти індикатори у сферах навичок і знань, емоційної рівноваги та соціального добробуту. Ці сфери забезпечують ефективну мережу для моніторингу програми та вивчення впливу програми розвитку емоційної стійкості дітей на добробут дітей після проектного заходу. Приклади індикаторів:

Навички і знання. Вирішення конфліктів, покращення спілкування з однолітками, вміння зробити правильний вибір, зміц-

нення механізмів психологічної адаптації, що відповідають культурним звичаям, професійні навички і контакти з особами, до яких можна звернутися по інформацію.
Ключові індикатори: Показники відповідних рівнів кваліфікації.

Емоційна рівновага. Довіра, надія на майбутнє, почуття контролю, почуття власної гідності, відсутність занепокоєння (наприклад, через голод або хворобу).

Ключові індикатори: Показники емоційної адаптації.

Соціальний добробут. Можливість взаємодіяти, допомагати іншим, вирішувати проблеми з іншими, почуття приналежності до громади, відновлення культурних заходів і традицій.

Ключові індикатори: Показники соціального функціонування.

Приклади індикаторів «на виході» програми, індикаторів результатів і рівня впливу наведені у Додатку 18. Важливо відзначити, що індикатори рівня впливу надзвичайно важко виміряти, тому зазвичай вони потребують зовнішніх фахівців з оцінки.

Див. Додаток 17: Інструкції щодо моніторингу.

Див. Додаток 18: Приклади індикаторів програми розвитку емоційної стійкості дітей.

У деяких ситуаціях, коли неможливо визначити показники на початку програми, процедуру потрібно відкласти, поки не будуть більш чітко визначені відповідні психосоціальні потреби.

Звітність

Першочергове значення для фінансових донорів мають реалізація програми відповідно до плану та витрачання коштів. Тому менеджери програм мають бути ознайомлені з вимогами до звітності, які встановлюють донори, організація-виконавець та інші зацікавлені сторони (наприклад органи місцевого самоврядування).

Документація

Величезну кількість документів, зібраних під час реалізації програми, слід організувати за допомогою безпечної та ефективної системи підшивання та зберігання документів (у паперовому та електронному форматах). Зібрані дані можуть мати більш широке застосування і можуть використовуватися за наявності необхідних дозволів для проведення досліджень із психосоціальної підтримки.

Див. Додаток 19: Приклад системи підшивання та зберігання документів.

СТРАТЕГІЯ ВИХОДУ

Розробка поетапної стратегії виходу з програми — це звичайна практика для організацій.

Більшість організацій зазвичай зобов'язуються надавати підтримку в реалізації психосоціальних проектних заходів протягом конкретного періоду часу. Дуже важливим є взаєморозуміння від самого початку співпраці, за якого всі учасники проекту матимуть чітке уявлення про тривалість проекту.

Плани для стратегії виходу зазвичай розробляються після реалізації 1/2 проекту. Всі учасники проекту повинні брати участь у відповідних обговореннях. Ефективними методами є фокус-групові дискусії або інші дискусійні платформи учасників. Діти можуть відігравати активну роль у визначенні заходів і підходів, які є стійкими і доцільними у довгостроковій перспективі.

Якщо програма емоційної стійкості дітей має позитивний вплив на добробут дітей, діти, їхні батьки, опікуни та інші члени громади можуть бути зацікавлені в продовженні програми. У такому разі стратегія виходу буде зосереджена на виявленні конкретних заходів, необхідних для надання цим людям можливості перебрати на себе виконання повного обсягу заходів. Також можуть бути визначені інші партнери з розвитку, зацікавлені в підтримці програми.

Підвищення ефективності шляхів перенаправлення та механізмів захисту дітей, орієнтованих на потреби місцевого населення, — це два ключові заходи, які забезпечать підтримку стійких змін у безпечному і доброзичливому для дітей середовищі.

Підсумок завершеної реалізації

- Проведено навчання фасилітаторів, регіональних координаторів та іншого персоналу програми.
- Проведено тренінги для дітей одночасно із зустрічами з батьками й опікунами.
- Забезпечено регулярний нагляд і контроль за роботою персоналу програми.
- Були розроблені системи контролю й оцінки з чітко визначеними та дотримуваними показниками «на виході» програми, показниками результатів і впливу програми.
- Була сформульована і реалізована стратегія виходу.

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ

ЕТАП 3

Оцінка вимірює ступінь досягнення цілей проектних заходів. У процесі оцінювання розглядаються заходи, які спрацювали та не спрацювали, та відзначаються будь-які непередбачені результати (позитивні або негативні). Цей процес може бути тривалим і затратним, тому він має бути запланований і передбачений у бюджеті на етапі 1.

Проміжна оцінка проводиться після реалізації ½ циклу програми та визначає, чи реалізується вона за планом, чи вона досі актуальна і чи потрібні будь-які коригування.

Кінцева оцінка визначає, чи досягнуто цілей програми, і висвітлює засвоєні у процесі знання. Оцінки порівнюють вихідні та поточні дані для визначення змін, які відбулися.

Звіти з оцінки зазвичай включають рекомендації щодо потреби у подальших заходах за участю цільової групи та їх планування. Ці звіти можуть мати більш широке застосування, оскільки вони є частиною доказової бази для розробки програм психосоціальної підтримки в інших ситуаціях або за інших обставин.

Оцінка результатів програми

Оцінка результатів програми розвитку емоційної стійкості дітей на Гаїті з фокус-групового обговорення за участю дітей:

«Завдяки тренінгам наші стосунки з друзями та іншими людьми зміцнилися...»

«...ми більше не сваримося з друзями, тому наші стосунки значно покращилися, оскільки ми виявляємо повагу до інших».

«Тренінги навчили нас нових способів гри з нашими друзями... ми навчилися гратися з нашими друзями чесно...»

«Наші міжособистісні стосунки сильно змінилися; завдяки тренінгам ми навчилися виконувати завдання у групах...»

«...ми більше не залякуємо одне одного і не ставимося до людей зверхньо».

«Врятуймо дітей».

Оцінка результатів вимірює зміни у житті людей, їхніх сімей та громад, які відбулися протягом програми. Цей тип оцінки розглядає як проміжні, так і кінцеві результати (безпосередні цілі) запланованих заходів, рівень досягнення цілей або виконання завдань, ставлячи питання «Чи відбулися зміни, яких ми прагнули досягти?». У контексті програми емоційної стійкості дітей оцінка результатів передбачає аналіз покращення психосоціального добробуту, якості життя і безпеки дітей.

Оцінка впливу визначає стійкі зміни, які сталися у житті людей, їхніх сімей або громад в результаті проектних заходів. Щоб виміряти вплив, індикатори, розроблені в базовому дослідженні, порівнюються з індикаторами після реалізації проектних заходів.

Оцінка впливу зазвичай здійснюється незалежними зовнішніми консультантами або фахівцями з оцінки. Вона може бути затратною, а отже, недоцільною. Оцінка, вимірювання та визначення впливу можуть виходити за межі проектного заходу, оскільки вони можуть потребувати наступного спостереження за дітьми протягом деякого часу після закінчення проекту. Приклади впливу включають підвищення впевненості, грайливості та почуття безпеки серед дітей; підвищення стійкості сімей до зовнішніх чинників, що викликають стрес.

Див. Додаток 9. Міжвідомчі Інструкції з оцінки результатів психосоціальних програм в умовах гуманітарних криз.

Питання для оцінки

- Актуальність: Чи відповідають заходи конкретним психосоціальним потребам і ресурсам?
- Ефективність: Чи були реалізовані психосоціальні заходи у запланований термін та з найменшими витратами? Чи були вони реалізовані найефективнішим чином у порівнянні з альтернативами?
- Вплив: Що змінилося в результаті реалізованих заходів?
- Ефективність: Чи вдалося досягти поставлених цілей?
- Стійкість: Чи отримуватимуть учасники користь від програмних заходів після виходу організації з програми?
- Захист: Чи сприяє проект захисту дітей шляхом створення безпечного середовища?
- Узгодженість: Чи відповідала робота основним стандартам і підходам?
- Покриття: Чи охопила програма всі заплановані географічні райони? Чи були належним чином враховані потреби і можливості різних вікових груп?
- Координація: Чи ефективно співпрацювали організації для досягнення спільної мети — покращення психосоціального добробуту і захисту дітей?

Ці питання розроблені на основі Принципів оцінки результатів допомоги в цілях розвитку Комітету сприяння розвитку (Організація економічного співробітництва та розвитку, 1991 р.).

Ключові принципи оцінки:

Неупередженість і незалежність процесу оцінювання під час розробки програми та її реалізації.

Надійність оцінки, за рахунок залучення кваліфікованих і незалежних консультантів і прозорості процесу оцінювання, а також широкого розповсюдження результатів.

Включення думок зацікавлених сторін до програми для забезпечення різних точок зору.

Корисність результатів оцінки і рекомендацій, за рахунок своєчасного надання актуальної, чіткої і стислої інформації менеджерам і постраждалим громадам.

Підсумок завершеної оцінки

Визначені показники, які будуть використовуватися для оцінки.
Проміжна оцінка завершена.
Кінцева оцінка завершена.

Приклад для інших

«На початку я мала чимало проблем із публічними виступами. Мені було соромно за себе. Зараз я почуваюся комфортно. Інші діти можуть брати з мене приклад».

Дівчинка, яка брала участь у тренінгах в рамках програми розвитку емоційної стійкості дітей на Гаїті. «Врятуймо дітей».

СЛОВНИК

Простір дружній до дітей (безпечний простір)

Мета створення простору дружнього до дітей (ПДД) полягає у підтримці емоційної стійкості і добробуту дітей і молоді шляхом організованих, структурованих заходів, що проводяться у безпечному, доброзичливому і стимулюючому середовищі. ПДД спрямований на мобілізацію громад у цілях захисту і добробуту всіх дітей, включно з найбільш уразливими; дітям надається можливість гратися, отримувати контекстуально доцільні навички та соціальну підтримку; усім дітям пропонується міжсекторна підтримка у реалізації їхніх прав.

(Міжвідомча мережа з питань освіти у надзвичайних ситуаціях, Глобальний кластер із питань освіти, Глобальний кластер із питань захисту дітей, Міжвідомчий постійний комітет ООН. *Принципи створення простору дружнього до дітей у надзвичайних ситуаціях*. 2011 р.).

Захист дітей

Захист дітей включає «заходи і структури для запобігання і реагування на жорстоке поводження, відсутність піклування, експлуатацію та насильство, які завдають шкоди дітям». («Врятуємо дітей». *Захист дітей у надзвичайних ситуаціях: пріоритети, принципи та практики*. 2007 р.).

Внутрішня стійкість громад

Спільне бачення, яке поділяють усі члени громади, та почуття приналежності до громади.

Демографічні дані

Інформація про характеристики населення, такі як вік, стать та етнічний статус.

Міжособистісні та соціальні навички

Навички, необхідні для ефективної та прийнятної взаємодії з іншими людьми у низці соціальних ситуацій і контекстів.

Основний інформатор

Людина, яка через власну роль або досвід у організації або громаді має важливу інформацію і розуміння обставин, що викликають інтерес (наприклад, викладач стосовно потреб дітей у навчанні, поліцейський офіцер стосовно дітей та закону).

Меморандум про співпрацю

Документ (лист або угода), в якому чітко викладено взаємні очікування двох (або більшої кількості) організацій у рамках запропонованій співпраці між ними.

Мета-аналіз

Огляд, який розглядає дані досліджень з великої кількості наукових праць і прагне виявити основні тенденції.

Система взаємної підтримки «рівний рівному»

Механізм, який гарантує, що кожен пов'язаний з іншою особою з метою забезпечення заохочення на основі досвіду спільної роботи.

Механізми захисту

Широкий спектр чинників — правових, соціальних і культурних — для захисту дітей від жорстокого поводження, завдання шкоди або експлуатації.

Психосоціальні потреби

Психологічні та соціальні аспекти людини та їхня взаємодія. До психологічних аспектів належать внутрішні, емоційні та розумові процеси, почуття та реакції. Соціальні аспекти включають стосунки, сімейні і соціальні мережі, соціальні цінності та культурні норми.

Шляхи перенаправлення

Фізичні особи або установи, доступні для задоволення потреб дітей коли потрібна особлива підтримка або послуги.

Емоційна стійкість

Здатність позитивно реагувати або адаптуватися до складних подій, випробувань або досвіду. Це здатність повернутися до норми після складної події або пройти крізь важкий життєвий досвід із позитивним налаштуванням.

Ненасильницький підхід до організації навчального процесу

Згідно з Дакарськими принципами дій, освітній процес має відбуватися «таким чином, щоб сприяти взаєморозумінню, миру і терпимості, та надавати допомогу в запобіганні насильству і конфліктам». Для досягнення цієї мети вчителі потребують підтримки у позитивному управлінні навчальним процесом. Це означає забезпечення навчального середовища, яке сприяє взаєморозумінню, миру і терпимості та надає навички із запобігання насильству та конфліктам. Позитивна підтримка і надійна система позитивної дисципліни є основою для створення такого середовища. Вони мають замінити тілесні покарання, словесні образи, приниження і залякування.

(Міжвідомча мережа з питань освіти у надзвичайних ситуаціях. *Основні стандарти освіти: підготовка, реагування, відновлення*. стор. 66, 2010 р.).

Зацікавлена сторона

Людина, група, організація або система, яка впливає на дії організації-виконавця або може відчувати на собі вплив таких дій.

Управління стресовими ситуаціями

Методи на індивідуальному, командному та організаційному рівнях, спрямовані на зниження негативного впливу роботи у стресових умовах.

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

№	Сторінка
1a–1i	6
1e	6, 28
2	8
3	9
4a	10
4b	10
5a	12
5b	12
6	13, 16
7a	13, 28
7b	13, 28
8	16
9	17, 31
10	19
11	19
12	19
13	20
14a	20
14b	20
15	24
16	27
17	28
18	28
19	29

ЯК ДОПОМОГТИ ДІТЯМ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Цей посібник є складовою частиною комплекту ресурсів, який містить вказівки щодо планування та реалізації програми розвитку емоційної стійкості дітей. Описані у ньому заходи спрямовані на допомогу дітям у розвитку внутрішнього потенціалу й емоційної стійкості з метою успішного подолання важких життєвих ситуацій. Особливу увагу приділено наслідкам збройних конфліктів, стихійних лих, жорстокого поводження й експлуатації та життя у громадах із високим рівнем ВІЛ.

Повний комплект включає посібник про розуміння добробуту дітей; довідник менеджера програми, 2 методичні посібники зі структурованими заходами в рамках шкільних і позашкільних тренінгів для дітей, а також Інструкції з проведення зустрічей із батьками та опікунами. Всі 4 посібники та додаткові матеріали і заходи доступні в електронному вигляді в Інтернеті та на USB-накопичувачі.

Вам не обов'язково потрібні всі 4 посібники, щоб організувати ефективні заходи для дітей. Більшість матеріалів можна використовувати як окремі незалежні ресурси, але повний комплект надасть вам гарне уявлення про реалізацію програми розвитку емоційної стійкості дітей.

